

The background features a light blue gradient with a globe at the bottom. Overlaid on the globe are several dark blue silhouettes of people holding hands in a circle, symbolizing unity and global education.

Психологічні засади щодо попередження й протидії насильства в закладах освіти

Олексенко С.В.,
старший викладач кафедри
історичної та громадянської освіти
ІПО Київського університету
імені Бориса Грінченка

Насильство та його види

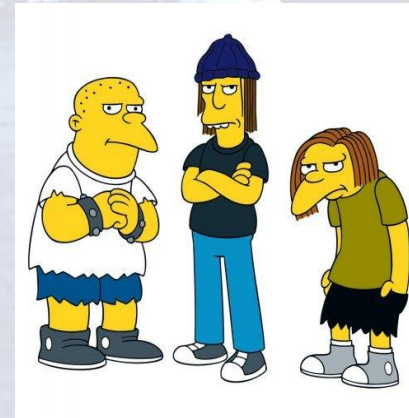
Насильство — застосування силових методів або психологічного тиску, свідомо спрямованих на слабких або тих, хто не може чинити опір, тобто будь-яке застосування сили щодо беззахисних.

Розрізняють такі види насильства:

- фізичне;
- психологічне;
- сексуальне;
- економічне.

Розподіл ролей у процесі насильства

- Агресор
- Жертва
- Спостерігач

Жертвами насильства можуть стати діти, які мають:

- **Фізичні особливості** (носять окуляри, мають послаблений слух або діти з порушеннями рухів (наприклад, при ДЦП).
- **Особливості поведінки** (діти замкнені або з імпульсивною поведінкою, гіперактивні, які бувають занадто настирливими, при цьому більш наївними і безпосередніми).
- **Особливості зовнішності** (ластовиння, відстовбурчені вуха, криві ноги, вага тіла (повнота чи надмірна худорлявість)).
- **Недостатньо розвинені соціальні навички:** часто не мають жодного близького друга, краще спілкуються з дорослими, ніж із однолітками.
- **Страх перед школою:** він з'являється в тих, хто йде до школи з негативними очікуваннями.
- **Відсутність досвіду життя в колективі** («домашні» діти).
- **Хвороби:** епілепсія, заїкання, енурез, дислалія (порушення мовлення), дисграфія (порушення письма), дислексія (порушення читання).
- **Низький інтелект, труднощі в навчанні.**

Схильні до агресивної поведінки діти можуть мати такі особливості:

- Потреба в лідерстві, бажання підпорядковувати собі інших учнів, переслідуючи власні цілі.
- Імпульсивність, невміння управляти своїми емоціями.
- Низький рівень розвитку комунікативних умінь.
- Агресивне ставлення до дорослих (передусім батьків і вчителів).
- Відсутність емпатії, емоційна байдужість (не виявляють співчуття до своїх жертв).
- Часто фізично сильніші за інших.

Зміни в поведінці дитини, які можуть свідчити про здійснення над нею насильства

- знижується успішність у школі;
- різко змінився емоційний стан;
- дитина часто перебуває біля вчителя, щоб якось захиститися;
- у батьків може просити додаткових грошей, не пояснюючи на що, оскільки боїться зізнатися;
- на тілі є синці, подряпини;
- не хоче йти до школи;
- відмовляється від участі в колективних заходах.

Формування середовища та профілактичні дії

Умови створення справедливого й доброзичливого шкільного середовища:

- Справедливе оцінювання, відхід від стереотипного сприймання учня.
- Чіткі, зрозумілі та справедливі норми, правила.
- Конструктивне розв'язання конфліктних ситуацій педагогом.
- Дружнє естетичне оточення.
- Дієва організація життя дітей у закладі освіти.
- Приязний особистий нагляд дорослих за безпекою дітей.

Формування середовища та профілактичні дії

Робота з емоціями та реагування на емоційно напружені ситуації:

- Застосувати прийоми зниження емоційної напруги та особистісної тривожності. Навчати дітей засобів вираження гніву в прийнятній формі.
- Розвивати здатність розуміти емоційний стан іншої людини та власний. Формувати емпатію, довіру до людей.
- Контролювати власні сильні емоції та почуття (дорослим).
- Давати право дитині мати будь-які почуття. Не карати дітей за саме переживання почуття злості.
- Бути поруч із дитиною в складних ситуаціях.
- Допомогти розрядити злість у незалежний ні від кого спосіб.
- Організувати можливість фізичної реакції дитини на почуття злості, напруженості та апатії (рухові, колективні ігри, вправи, творче самовираження).
- Використати активні техніки вислуховування: перефразування, відбиття почуттів.

Формування середовища та профілактичні дії

Реагування у випадку агресивної поведінки:

- Зупинення агресивних дій.
- Реагувати треба рішуче.
- Треба діяти до моменту, поки не спаде рівень агресії.
- Контролювати власні негативні емоції.
- Демонстрація моделі неагресивної поведінки.
- Знизити напругу ситуації, обговорити її.
- Реагувати на поведінку, а не на особистість.
- Зберігати позитивну репутацію дитини.

Реагування у випадку, коли йде процес насильства

Основні правила реагування в ситуації насильства:

- Припинення процесу насильства – наприклад, шляхом негайного віддалення жертви від виконавця або рішуча заборона подібної поведінки та ретельний нагляд за тим, аби більше не трапилося подібних вчинків.
- Оточення турботою та надання підтримки жертві насильства.
- Проведення відповідних бесід із виконавцями насильства з метою зупинення їх у майбутньому.

Відновлювальна робота

*Лікування шкоди і психічних травм,
заподіяних насильством. Важливі аспекти:*

- Знання сімейної та життєвої ситуації жертви.
- Терапевтична допомога жертві.
- Допомога виконавцеві (щонайменше тренінг, спрямований на зміну і корекцію агресивної поведінки).
- Перевірка, чи виконавець одночасно не є жертвою насильства вдома та відповідне з огляду на це планування подальшої допомоги.
- Перевірка і опрацювання норм (стандартів) життя групи, у якій стався процес насильства (у класі, в усій школі).

Заходи протидії булінгу в школі (ЮНЕСКО):

- Моніторинг і аналіз актуальної ситуації.
- Створення шкільної антибулінгової політики.
- Розробка і реалізація плану заходів.
- Організація роботи психологічної служби.
- Навчання співробітників.
- Навчання учнів.
- Інформування батьків.
- Створення інформаційних матеріалів.

Алгоритм дій із реагування на випадки насильства в школі (ЮНЕСКО):

- Інформування всіх учасників освітнього процесу.
- Термінове втручання.
- Надання першої допомоги потерпілому.
- Розбір і реєстрація випадку насильства.
- Надання допомоги, прийняття виховних і дисциплінарних заходів з метою неповторення випадку.

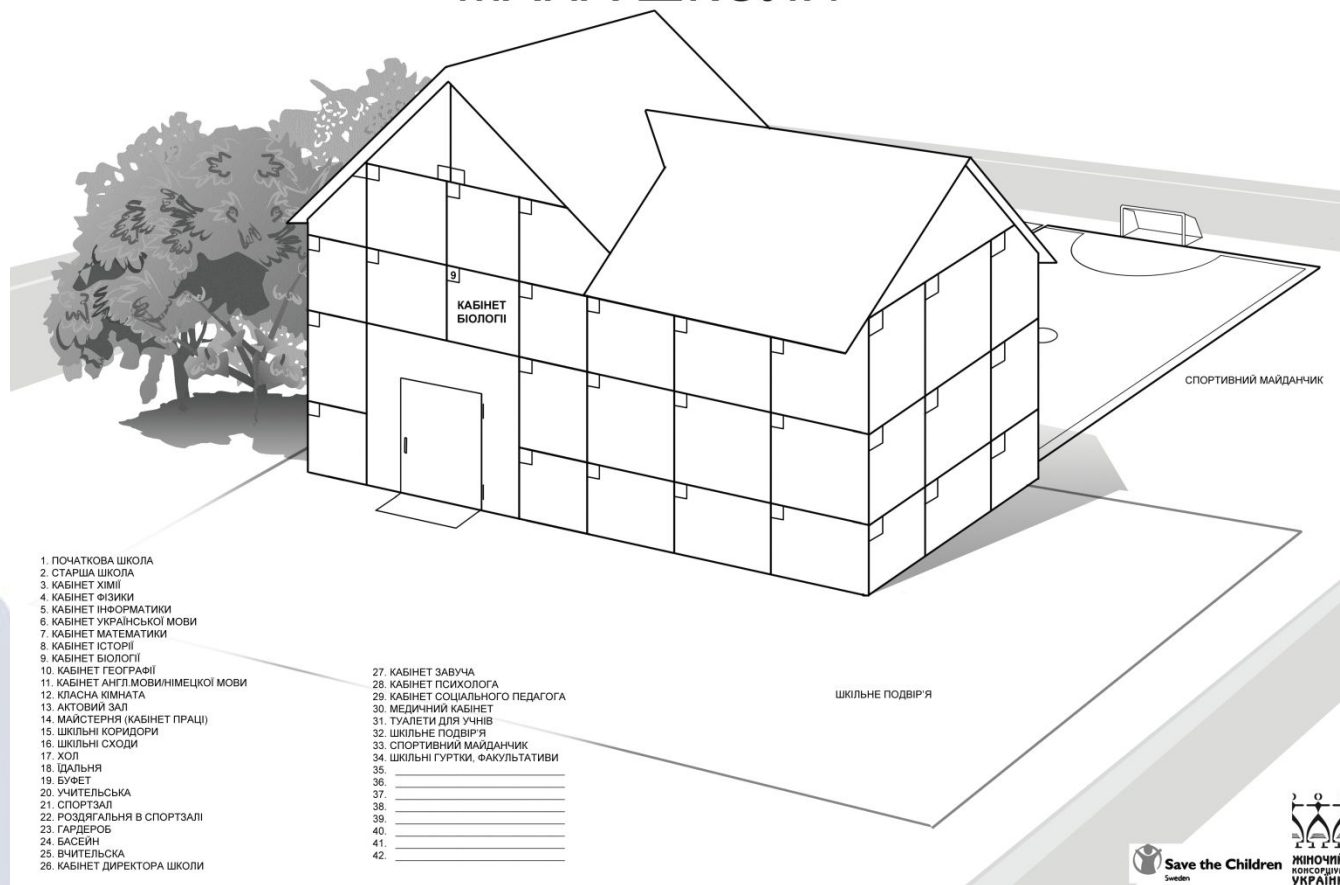
Методики виявлення випадків насильства:

“Дерево” (в початковій школі)

Спосіб використання: у класі розміщують плакат із намальованим деревом. Протягом дня діти, у яких був поганий настрій чи з якими сталась якась неприємна подія, — закріплюють на дереві червоний аркуш зі своїм іменем (їх може бути декілька); зелений аркуш розміщують діти, у яких сталась приємна подія чи був хороший настрій.

Методики виявлення випадків насильства

МАПА ШКОЛИ

Мапа школи

Мета: визначити приміщення або територію школи, де трапляються випадки насильства щодо дітей, та місця, де вони почувають себе некомфортно.

Приклади запитань:

- Де на території школи ти/ви відчуваєте себе комфортно?
- У яких місцях у школі ти любиш проводити час/гратись?
- Де ти не любиш гратись? Які місця в школі ти не відвідуєш? Чому?

Ресурси

- <https://elearning.ipo.kubg.edu.ua/course/view.php?id=165>
  - <https://elearning.ipo.kubg.edu.ua/course/view.php?id=13>
  - <https://wcu-network.org.ua>
- Навчально-методичний посібник «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі».
- Методичні рекомендації «Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в загальноосвітньому навчальному закладі».
- <http://la-strada.org.ua/>
- Законодавча база щодо протидії насильству, захисту прав дитини;
- Розбудова миру. Профілактика і вирішення конфлікту з використанням медіації: соціально-педагогічний аспект. Навчально-методичний посібник.

Дякую за увагу!